
Komitetu

Obywatelskie 1914-1916

---

* lokalne tradycje w dokumentach *

Od początku Wielkiej Wojny 1914 roku na terenie Królestwa Polskiego powstają Komitety Obywatelskie. Oficjalnie są to instytucje samopomocy, które pomagają ludności przetrwać ciężki czas wojennej zawieruchy. Jednak w rzeczywistości stają się formą samoorganizacji, prawdziwego samorządu. Przejmują coraz szersze zadania – pomoc społeczną, zdrowie, bezpieczeństwo, sądownictwo, edukację... Ustępująca administracja rosyjska akceptuje tę formę zorganizowania społeczeństwa polskiego. Przez pewien czas akceptować ją muszą również władze niemieckie i austriackie. Fenomen samoorganizacji na taką skalę widać z poziomu całego Królestwa i działań Centralnego Komitetu Obywatelskiego, ale to co najważniejsze dzieje się lokalnie. To lokalni społecznicy, w oparciu o lokalne organizacje społeczne – spółdzielnie, straże pożarne, towarzystwa sportowe, charytatywne i inne – wzięli odpowiedzialność za swoje wspólnoty. Te historie warto przypomnieć.

Siedlce

kalendarium

1914

13 sierpnia – zatwierdzony zostaje skład Komitetu Obywatelskiego Miasta Siedlce jako jednego z pierwszych w guberni, jego uprawnienia ograniczono jednak tylko do działalności filantropijnej.

Połowa listopada – powstaje Komitet Obywatelski powiatu siedleckiego.

20 listopada – wydano zgodę na powstanie Komitetu Obywatelskiego guberni lubelskiej.

1915

Konstytuuje się Komitet Obywatelski guberni lubelskiej, który zrzesza m.in. KO miasta Siedlce i powiatu siedleckiego.

*21 czerwca (4 lipca)*¹ – Gubernator Stierligow zarządził dla miasta Siedlce rozpoczęcie przygotowań do ewakuacji.

27 czerwca (10 lipca) – nie było już majątku państwowego w guberni lubelskiej.

1 (14) lipca – wywieziono wszystkie rodziny urzędników wraz z prywatnym majątkiem.

¹ Patrz: Od Redakcji, str. 16

7 (20) września – w mieście Łochowica w guberni połtawskiej rozpoczął urządowanie zarząd powiatu siedleckiego.

22 lipca – w KO działają sekcje: żywnościowa, zapomogowa, sanitarna, oświaty, dostaw i robót nakazanych, bezpieczeństwa publicznego.

2 sierpnia – powstaje Projekt Statutu Straży Obywatelskiej KO m. Siedlce.

6 sierpnia – KO powiatu jednogłośnie postanawia „nie opuszczać siedzib naszych”.

11 na 12 sierpnia – ustępują wojska rosyjskie, porządku pilnuje Straż Obywatelska z biało-czerwonymi opaskami.

4 listopada – po rozwiązaniu wszystkich Komitetów Obywatelskich (poza KO M. St. Warszawy) KO m. Siedlce zaprzestał działalności.

1916

21 stycznia – kończy pracę Komitet Obywatelski Powiatowy. Powstają rady opiekuńcze.

1 lutego – zostaje zlikwidowana Straż Obywatelska, powołano Milicję Miejską.

Z Komitetu Obywatelskiego miasta Siedlec

Głos Podlasia 21 listopada 1914

Po wybuchu wojny w pierwszych dniach sierpnia grono mieszkańców Siedlec utworzyło Komitet Obywatelski dla niesienia pomocy miastu, przyczem na członków wspomnianego Komitetu powołano pp. Jermołowicza, Mianowskiego, Rakowieckiego, Rudnickiego, Rytla, ks. kanonika Scipio del Campo, Sokołowskiego, ks. Światopołk-Mirskiego i Szawelskiego; na zastępców zaś pp. Antonia, Brodzińskiego, Hyżewskiego, Helbicha, Maciejowskiego, Paciorkowskiego, Płacheckiego, Wawrzyńkiewicza i Wierzejskiego. Skład Komitetu ukonstytuował się w sposób następujący: prezes – ks. Kanonik Scipio del Campo, zastępca prezesa – p. Jarosław Rakowiecki, sekretarz – Bohdan ks. Światopołk-Mirski, skarbnik – p. Władysław Rytel, zastępca sekretarza i skarbnika – p. Paweł Sokołowski.

Na delegatów do Magistratu wybrano pp. ks.

Scipio del Campo, Rytla i Mianowskiego.

W okresie od 17 sierpnia do 23 października Komitet odbył 12 posiedzeń i zaprosił do swego grona pp. Chrzanowską, Chrzanowskiego, Karyszkowskiego, Kielczewskiego, Wiszniewskiego i Zdańskiego.

Działalność Komitetu rozpoczęła się od wydania odezwy do mieszkańców Siedlec i organizowania sekcji.

Czołową pozycję w pracach Komitetu zajęła sekcja kobiet pod przewodnictwem p. Zofji Chrzanowskiej. Z właściwą kobietom polskim energią zajęto się urządzeniem szpitala dla rannych, którego utrzymanie spoczęło na barkach Komitetu. Dzięki niezwykłej gorliwości lekarzy, pp. Ostrowskiego, Rytlówny i Wiszniewskiego zorganizowano wykłady: anatomji, higieny, pielęgniarstwa i ratownictwa – i w stosunkowo krótkim czasie wykwalifikowano zastęp sanitariuszy.

szek i sanitariuszów, którzy z całym zapalem i poświęceniem oddali się pielęgnowaniu rannych pod ogólnym kierunkiem pań Janiny Wiszniewskiej i Anieli Wąsowskiej.

P. Aniela Karyszkowska zorganizowała stałe dyżury na stacji kolejowej celem zaopatrzenia w jadło i napój rannych, przewożonych z placu boju.

Dział finansowo-gospodarczy szpitala spoczywa w rękach pp. Chrzanowskiej i Kielczewskiego.

W intensywnej i wyczerpującej pracy lekarzy, pp. Ostrowskiego, Rytlówny i Wiszniewskiego bierze czynny udział młodzianka studentka medycyny uniwersytetu paryskiego (wychowanka siedleckiej Szkoły Handlowej J. Barszczewskiej), p. Apolonja Słuskowska, która słodczą swego charakteru, taktem i spokojem zjednała sobie powszechny szacunek i szczerze uznanie chorych.

Szpital Komitetu siedleckiego oddany został pod protektorat Centralnego Komitetu Pomocy Sanitarnej w Warszawie i – łącznie ze szpitalem ziemian – utworzył Oddział siedlecki pod znakiem Czerwonego krzyża z Syreną.

W połączonych szpitalach jest obecnie 85 łóżek. Koszt utrzymania jednego łóżka na dobę wynosi rubla. Pracują z wielkim pożytkiem dla szpitala panie: Dylewska, Dyżewska, Kielczewska, Płachecka i Prokopowiczowa.

Sekcja żywnościowa pod przewodnictwem p. Jerzego Rudnickiego wysłała delegata, p. B. Olexa do Zarządu dróg nadwiślańskich, który wyjednał pozwolenie na kupno 20

wagonów węgla kamiennego. Otrzymany z tego źródła węgiel Komitet sprzedawał w partjach 50 pudowych po 30 kop. za pud.

Sekcja sprowadziła dwa wagony soli, którą rozsprzedano w pudach i funtach, licząc 63 kop. za pud i 2 kop. za funt. Władze wojskowe zabrały na swoje potrzeby 200 pudów soli. Sekcja starała się o koks, lecz otrzymała odpowiedź odmowną.

Ponieważ najbardziej palącą sprawą jest brak opału, przeto Komitet upoważnił pp. Jermołowicza i Rudnickiego do zakupu drzewa i torfu, a nadto poczynił starania o dowóz węgla donieckiego. Zakupiono 17 sążni karpiny (po 10 rb. sążeń) i natychmiast rozsprzedano po tej samej cenie.

Sekcja pośrednictwa pracy pod przewodnictwem p. Jermołowicza odbyła 5 posiedzeń i wyłoniła ze swego grona komisję zapomogową, której kierunek powierzono p. Zofji Chrzanowskiej.

Sekcja najpierw sprawdziła stan materialny chrześcijańskich rodzin rezerwistów, następnie zbadała ich zarobkowe uzdolnienie. Rozporządzając powyższym materiałem, sekcja sformowała listę rodzin rezerwistów, które zakwalifikowane zostały do wsparć pieniężnych i w naturze.

W okresie czasu od 22 września do 22 października udzielono zapomóg pieniężnych na ogólną sumę 85 rb. 50 kop. i wydano 266 bonów na artykuły spożywcze, których wartość stanowi kwotę 122 rb. 25 kop.

Sekcja wyszukała zajęcie dla 33 biedaków.

Rok V.

Siedlec, dnia 21 Listopada 1914 r.

№ 32

GŁOS PODLASIA

TYGODNIK SPOLECZNO-LITERACKI.

Przybyłą z warszawy rodzinę, złożoną z 4 osób (bez środków do życia) wysłano do Bobrujska.

Wobec trudności, jakie napotykała sekcja żywnościowa, zwracając się bezpośrednio do władz z prośbami o dowóz artykułów pierwszej potrzeby, Komitet miejscowy nawiązał ścisły kontakt z Centralnym Komitetem Obywatelskim, pozostającym pod prezydencją generał-gubernatora warszawskiego, i przesłał szczegółowy wykaz

L działalność Komitetu Obywatelskiego.

Sekcja pośrednictwa pracy. Za czas swej działalności Sekcja wyszukała zajęcia płatne dla 38 osób. Wysłano z Siedlec na rachunek Komitetu 3 rodziny (do Kijowa, Bobrujska i Wilna). Zapomóg pieniężnych udzielono 72 rodzinom na ogólną sumę 180 rb. 35 kop. Wydano 1497 bonów wartości 513 rb. 48 kop. Zapatrzone w bieliznę i odzież 172 rodziny. Umieszczono w bezpłatnym lokalu Siedleckiego Towarzystwa Wzajemnego Kredytu jedną rodzinę, złożoną z 8 osób. Jedną dziewczynkę przyjęła bezpłatnie Szkoła Handlowa żeńska J. Barszczewskiej. Trzy rodziny otrzymują zapomogi pieniężne w kwotach od 10 do 15 rb. miesięcznie. Podzielono miasto na rewiry i wyznaczono stałe opiekunki dla każdego rewiru.

6 lutego 1915 r.

— Z KOMITETU OBYWATELSKIEGO. Na ostatnim posiedzeniu Komitetu odczytano pozwolenie władz gubernalnych na urządzenie ulicznej sprzedaży znaczka gwiazdkowego na rzecz nie-amożnych uczniów i uczennic szkół polskich. Termin sprzedaży będzie wkrótce ogłoszony. Dłuższą i żywą dyskusję wywołał grożący miastu brak produktów pierwszej potrzeby, jak mąki, soli, cukru, kaszy, drzewa i t. p. Produktów tych jest obecnie w Siedlech bardzo mało, a wobec zupełnego wstrzymania na razie wszelkiego dowozu kolejowego — już w najbliższych dniach wyczerpią się całkowicie posiadane zapasy. Komitetowi pomimo usilnych starań i zabiegów nie udało się nic pomódz w tej sprawie.

9 stycznia 1915 r.

potrzeb naszego miasta, prosząc o szybkie zaprowadzenie ludności siedleckiej.

W sprawozdaniu kasowym Komitetu znajdujemy pozycję wpływów 4398 rb. 49 kop. zaś w Wydatkach — 858 rb. Na dzień 23 października r. b. pozostało w kasie 3540 rb. 49 kop.

Projekt budżetu na czas od 1 września 1914 do 1 stycznia 1915 przewiduje wpływy i wydatki na ogólną sumę 5000 rb.

— Z KOMITETU OBYWATELSKIEGO. Na ostatnim posiedzeniu Komitetu uchwalono dla ożywienia działalności sekcji żywnościowej asygnować na jej potrzeby 1800 rb. Zwrócono się do Centr. Kom. Obywatelskiego o przysłanie 3 par koni do przewozu towarów Komitetu. Sprowadzono na próbę i sprzedawano w sklepie Tow. Rolniczego 2 pudy ryby kety po 20 kop. funt. Ketę sprowadza się w dalszym ciągu wobec powodzenia, jakiem się cieszy. Co się tyczy mąki — to z racji wygórowanych cen w pobliskich młynach kupno nie doszło do skutku. Natomiast delegowano jednego z członków Komitetu do Rosji po kupno 2 wagonów mąki, która ma być sprowadzona możliwie najprędzej. Sekcja pomocy udzieliła zapomóg 72 rodzinom. Asygnowano 517 rb. 81 kop. na utrzymanie łóżek Komitetu w szpitalu obywatelskim za grudzień.

16 stycznia 1915 r.

— Z KOMITETU OBYWATELSKIEGO. Na ostatnim posiedzeniu Komitet Obywatelski obradował nad sprawą niezwyklej wagi, bo dotyczącą utworzenie przy Komitecie Sekcji sanitarnej. Wysłuchano sprawozdania dwóch delegatów, którzy z ramienia siedleckiego Komitetu brali udział w obradach lubelskiego Komitetu gubernalnego pod przewodnictwem p. gubernatora. Po dłuższej dyskusji utworzono Sekcję sanitarną, w której skład weszli: z ramienia Komitetu Obywatelskiego pp. Brodzński, Sołtykowski i redaktor Michałowski oraz uproszeni przez Komitet wszyscy lekarze siedleccy w liczbie sześciu, dwaj lekarze weterynarii, prezydent Zdański i budowniczy mlejski, inż. Danowski. Po dokładnem ułożeniu planu działalności Sekcji zapoznamy z nią bliżej naszych czytelników. Po za tem na ostatnim posiedzeniu przyjęto do wiadomości sprawozdanie delegata, który jeździł do Rosji i zakupił dwa wagony mąki oraz większą ilość kaszy jaglanej i gryczanej.

30 stycznia 1915 r.

Do Centralnego Komitetu Obywatelskiego w Warszawie

W myśl wezwania (opublikowanego w pismach) – zarząd Komitetu Obywatelskiego m. Siedlec ma zaszczyt przesłać następujące informacje:

1) *Nazwa miejscowości i dokładny adres.*
Siedlce gub. Lubelskiej, ulica Warszawska, gmach dyrekcji szczegółowej Towarzystwa kredytowego ziemskiego.

2) *Data, sposób zorganizowania komitetu i skład z podaniem stanowiska społecznego członków.*

W pierwszych dniach sierpnia r.b. grono mieszkańców m. Siedlec, po omówieniu potrzeb miasta i dokonaniu wyborów wystąpiło z podaniem do gubernatora lubelskiego, prosząc o legalizację komitetu i jego zamierzeń. Odezwą z dnia 13 sierpnia r.b. za Nr 4109 – został powiadomiony miejscowy policmajster o zatwierdzeniu składu członków komitetu i o zredukowaniu przez gubernatora działalności takowego do spraw wyłącznie o charakterze filantropijnym (o powyższem zawiadomiono komitet w dniu 16 sierpnia r.b.).

Członkowie komitetu: Jermołowicz Wincenty – radca T.K.Z. i sędzia gminny,
Mianowski Julian – rewizor dr: Nadwiślańskich,
Rakowiecki Jarosław – ziemianin i prezes dyrekcji szczegółowej T.K.Z.,
Rudnicki Jerzy – szef biura T-wa rolniczego,
Rytel Władysław – obywatel m. Siedlec,
Scipio del Campo Józef – ksiądz kanonik, dziekan i proboszcz parafii Siedlec,
Sokołowski Paweł – technik,
Światopołk Mirski książę Bohdan – współpracownik T-wa rolniczego,
Szawełski Józef – lekarz.

Zastępcy: Antoniak Walenty – lekarz,
Brodziński Bronisław – adwokat przysięgły,
Helbich Józef – ziemianin,
Maciejewicz Franciszek – rzemieślnik,
Paciorkowski Eugeniusz – ekspedyent Stowarzyszenia spożywczego,
Płachecki Julian – właściciel domów i składu aptecznego,
Wawrzyńkiewicz Władysław – właściciel sklepu kolonialnego,
Wierzejski Karol – adwokat przysięgły i naczelnik biura T.K.Z.

Kooptowani: Chrzanowska Zofia – żona adwokata przysięgłego,
Wiszniewski Eugeniusz – lekarz,
Zdański Zygmunt – inżynier i prezydent m. Siedlec.

- 3) *Teren działalności i podział czynności (sekcje).*
Terenem działalności komitetu jest miasto Siedlce. Komitet zorganizował:
a) sekcję żywnościową, b) sekcję kobiet, c) sekcję pośrednictwa pracy.
- 4) *Sprawozdanie treściwe z dokonanych czynności w każdej sekcji.*
Sekcja żywnościowa sprowadziła 20 wagonów węgla kamiennego i cysternę nafty. Wyjedała pozwolenie na przewóz 2 wagonów soli i 2 wagonów kaszy. Kołatała do zarządu dróg Nadwiślańskich o koks i antracyt – bez skutku.
Sekcja kobiet zorganizowała kadry sanitarne do pielęgnowania rannych w szpitalu, urządzonym przez komitet i ziemian (25 łóżek komitetu i 20 łóżek ziemian). Sprawdziła stan materialny wszystkich rodzin rezerwistów i udzieliła wsparć pieniężnych najbiedniejszym. Prowadzi dział gospodarczy i rachunkowy w połączonych szpitalach (komitetu i ziemian).
Sekcja pośrednictwa pracy – nawiązała stosunki z dworami wiejskimi; sprawdziła stopień kwalifikacji zarobkowych – wszystkich, poszukujących zarobków i bada popyt i podaż na gruncie miejscowym.
- 5) *Stopień zaprowadzania ludności w produkty najpierwszych potrzeb (sól, opał, mąkę i t.p.).*
Komitet napotyka na znaczne przeszkody w zaprowadzaniu ludności. Zarząd kolei uwzględnia częściowo, lub też wcale nie uwzględnia próśb komitetu. Dowóz artykułów pierwszej potrzeby jest nadzwyczaj utrudniony, w skutek czego powstaje drożyzna.
- 6) *Ilość ludności pozbawionej pracy (choć przybliżone dane).*
Kilkadziesiąt osób poszukuje obecnie zajęcia. Wśród rzemieślników wszystkich kategorii – wyczuwać się daje ogromny zastój. Znaczna ilość rodzin rezerwistów pozostaje w wielkiej biedzie. Brak koksu hamuje roboty w kuźniach.
- 7) *Najpilniejsze potrzeby ludności i najbliższej okolicy.*
Brak opału, światła, soli i kaszy. Drożeją – mąka, cukier i mięso.
- 8) *Ogólne uwagi.*
Napływ ludności z terenów zajętych przez wojska – jest dość znaczny (przeważnie żydzi). Komitet wydał odezwę do mieszkańców m.Siedlec; podzielił miasto na rewiry; zorganizował zastęp zbieraczy ofiar i obecnie rozporządza sumą 3,800 zł.

Siedlce, dnia 23 września 1914 roku

Z poważaniem
Prezes Komitetu *Ks. Józef del Campio Scipio*
Za sekretarza *Sokołowski*

Wielmożny Pan

w .....

poczta .....

Na zebraniu Towarzystwa Rolniczego Okręgowego w Siedlcach uchwalono zawiązać dla powiatu Siedleckiego Komitet Obywatelski złożony z niżej podpisanych osób.

Pan Gubernator Lubelski Komitet ten zatwierdził.

Zadaniem Komitetu jest opieka nad potrzebami ludności podczas trwania wojny.

Wprawdzie u nas, w dawnej Guberni Siedleckiej nie było dotychczas walk z nieprzyjacielem, więc niema tego zniszczenia kraju, co gdzieindziej. Ale wojna ma to do siebie, że każdego obchodzi i wreszcie każdego dotknie, zarówno ubogiego, jak bogatego, iluż to ludzi poszło walczyć, ilu gospodarstwom zabrakło robotników, ile to ludzi odrywa się od swoich zajęć, bo spełnia swój obowiązek pomocy przewozowi wojsk, ile wreszcie ubyło koni, wozów, paszy i w ogóle inwentarzy, bez których pracować niepodobna; z drugiej strony wszystko do życia niezbędne: mąka, kasza, nafta, sól, cukier drożeją, bo ich dowóz jest utrudniony, nieraz i za pieniądze dostać je trudno.

To wszystko razem szerzy biedę.

Otóż Komitety Obywatelskie złożone z drobnych i większych właścicieli mają na celu walczyć z tą biedą, walczyć ze spekulantami, we wszystkim ludności radzić, pomagać w wynalezieniu zarobku w kupnie towarów, pomagać w uzyskaniu wynagrodzenia za usługi, straty i krzywdy, jakie ludzie w takich czasach, jak obecne, muszą ponosić, robić starania u Władz w tym względzie, wreszcie wspierać nieszczęśliwych, niemogących pracować lub zrujnowanych przez wojnę.

Zawiązawszy Komitet na Powiat Siedlecki zwracamy się do W. Pana z gorącą prośbą, aby zechciał mieszkańcom swojej gminy to wszystko wyjaśnić, aby w swoich wynikłych skutkiem wojny kłopotach zechcieli się zwracać do Komitetu.

Prosimy więc W. Pana o zbadanie, czem mianowicie Komitet może teraz ludności ulżyć, jakie są jej pilne potrzeby, prosimy o odpowiedzi na następujące pytania:

- 1) czy wszystkie rekwizycje koni, podwód, uprzęży, wozów, zboża i paszy zostały załatwione i uregulowane; w przeciwnym razie ile, kto, za co i na ile ma pretensji?
- 2) Kto mianowicie i jakie poniósł straty skutkiem upadku koni lub popsucia wozu w czasie rekwizycji lub odbywania powinności podwodowej i nie uzyskał dotychczas za to wynagrodzenia (imię, nazwisko i miejsce mieszkania). Jakiego wynagrodzenia żąda? Kto może udowodnić stratę? (jacy świadkowie, z kąd?)
- 3) Kto mianowicie, gdzie i kiedy był powoływany do pomocy przedsiębiorcom (przy naprawie dróg, mostów, budynków) i nie uzyskał wynagrodzenia, lub otrzymał za mało.
- 4) Kto i z kąd był powoływany do ładowania, lub wyładowywania wagonów i nie otrzymał za to zapłaty. Ile sobie liczy dziennie za pracę i za ile dni?
- 5) Kto mianowicie i wiele pragnąłby nabyć koni, lub innego inwentarza?
- 6) Jakich towarów (mąki, nafty, soli, kaszy, cukru) potrzebują mieszkańcy gminy, ile kupiliby zaraz (należy zebrać deklaracje od nabywców i zaliczkę 25% od ceny towaru dla przesłania

Komitetowi), jeśli jest w danej okolicy „sklep spożywczy”, należy się z nim porozumieć, czego dla okolicy potrzebuje.

- 7) Czy są w gminie ludzie zdolni do pracy, niemający zarobku i jakie zajęcie pragnęliby otrzymać? Tym raczy W. Pan oświadczyć, iż robotników do obróbki drzewa potrzebuje P. Przewłocki w majątku Mordy (powiecie tutejszym).

Prosimy też o łaskawe objaśnienie ludności:

- 1) że przy rekwizycjach wojskowych powinno się wymagać zawsze i koniecznie obecności sołtysa, lub wójta albo ich zastępców; urzędnicy ci powinni spisać przy świadkach protokół, co mianowicie i gdzie zabrane zostało dla potrzeb wojska.
- 2) Że o ile komu w drodze, w czasie odbywania powinności podwodowej padnie koń, lub ulegnie zepsuciu wóz, powinien wezwać najbliższego od miejsca wypadku sołtysa lub wójta i żądać świadectwa, że taki a taki wypadek go spotkał.

To samo zrobić należy w razie utraty całej podwody z koniem.

Kogo już dawniej spotkały podobne wypadki, niestwierdzone dotychczas świadectwem, ten powinien udać się zaraz ze świadkami wypadku (którzy mu w drodze towarzyszyli) już do swego sołtysa lub wójta i żądać spisania protokołu o doznanej stracie.

Dla osiągnięcia zamierzonych celów społecznych Komitet potrzebuje zgromadzić fundusz w gotówce i proponuje, aby wszyscy mieszkańcy Powiatu posiadający ziemię złożyli jednorazowo na ten fundusz po 3 kopiejki (trzy kopiejki) z 1 morga.

Pieniądze te będą wspólną własnością tych, którzy je złożyli: będzie to taki wkład jak w Stowarzyszeniach Spożywczych, który może nawet się powiększyć, jeżeli Komitetowi powiedzie się w jego pracy.

Komitet oczywiście pracuje bezinteresownie i żadnego wynagrodzenia za swoją pracę brać nie będzie, ale jeżeli ma pomagać powiatowi w handlu, to potrzebuje środków na najem wagonów, furmanek, zaliczki i inne wydatki, które mamy nadzieję się wrócić.

Rachunek z zebranych funduszków będzie złożony i przedstawiony wszystkim uczestnikom wkładów, którzy zostaną wezwani później na Zebranie Ogólne i rozporządzą pozostałym funduszem.

Ponieważ rzecz jest pilna, prosimy o możliwie szybkie zbieranie wkładów po 3 kopiejki z morga i przywiezienie osobiście uzbieranych pieniędzy i odpowiedzi na wyżej postawione pytania na posiedzenie Komitetu, odbyć się mające w Siedlcach dnia 30 (naszego) listopada roku bieżącego o godz. 6-ej wieczorem w Dyrekcji Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, na które to posiedzenie najuprzejmiej W. Pana zapraszamy.

Wszelkie listy i przesyłki prosimy adresować: Aleksy Chrzanowski, Adwokat Przysięgły w Siedlcach, ul. Alejowa Nr 12, do tegoż zwracać się należy po objaśnienia.

Z głębokim uszanowaniem

Prezes Ignacy Humnicki

Wice-prezes Józef Helbich

Sekretarz Aleksy Chrzanowski

Ks. Proboszcz Apolinary Rybiński, Andrzej Piekart, Ignacy Grzyb

Za zgodność

Sekretarz Komitetu

Komitet Obywatelski
Powiatowy siedlecki
Siedlce 30 marca 1915 r.

Do Komitetu Obywatelskiego
Gminy
przez st.
w

Zapraszamy Panów Przedstawicieli Komitetów Gminnych Obywatelskich i Sanitarnych na posiedzenie komitetu powiatowego wyznaczone w Siedlcach w gmachu Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego o godzinie 10 rano, na 9 Kwietnia 1915 roku.

I. Na zebraniu tem raczą Panowie Przedstawiciele złożyć sprawozdania

- 1) Co do stanu zdrowotnego gminy
  - a) czy wszystkie polecenia komitetów Sanitarnych zostały wykonane?
  - b) czy nie grożą Gminie jakie choroby zaraźliwe?
  - c) co jest do zrobienia pod względem zdrowia w każdej gminie?
  - d) czy i jakie pojawiły się choroby (tyfus, ospa, cholera)?
  - e) jak postępowano z chorymi na zarazę?
- 2) Co do losu rodzin posłanych na wojnę
  - a) które „żołnierki” (żony zapasowych) potrzebują ziarna na zasiewy i wiele morgów ma każda do obsiania? która z nich potrzebuje robotnika do pracy wiosennej, czy sąsiedzi poczuwają się do pomocy tym kobietom i czy komitet Gminny ma tę pomoc na myśli?

Prosimy o dostarczenie nam danych o imionach, nazwiskach i miejscach zamieszkania tych kobiet, które potrzebują pomocy na wiosnę w ziarnie i robociźnie, ze wskazaniem ilości

morgów ziemi, z jakiej użytkują.

b) czy Komitety Gminne czuwają nad sprawiedliwym podziałem rządowych zapomóg dla tych rodzin? Skargi niezadowolonych i powody tych skarg prosimy nam komunikować.

c) czy rodzice powołanych na wojnę korzystają z zapomóg rządowych?

II. Przy sposobności wyjaśniamy

CO DO ODSZKODOWAŃ WOJENNYCH

Wszelkie pretensje z powodu rekwizycji i w ogóle powinności wojennych powinny być spisywane koniecznie przez Wójtów Gminnych, jednakże członkowie Komitetów Obywatelskich Gminnych mają prawo być obecnymi przy czynności władzy i żądać, aby spośród nich Wójt wybrał taksatorów szkód i strat.

III. WRESZCIE PROSIMY

- 1) Zbadać, czy są w gminie jacy przybysze ze stron nawiedzonych wojną i czym się trudnią?
- 2) Zbadać, czy są w gminie ludzie bezczynnie siedzący, potrzebujący zarobków?
- 3) Zbadać, czy są w gminie starcy i kalecy, żyjący z łaski ludzkiej i jałmużny.

Z poważaniem
Zastępca Prezesa JÓZEF HELBICH
Członek Sekretarz A. Chrzanowski

Komitet Obywatelski
POWIATOWY SIEDLECKI
Siedlce 10 maja 1915 r
Alejowa 12, mieszkania 5

DO KOMITETÓW
OBYWATELSKICH, OPIEK SANITARNYCH
I CHĘTNYCH DO PRACY SPOŁECZNEJ
OBYWATELI POWIATU SIEDLECKIEGO

Zapraszamy przedstawicieli Komitetów Obywatelskich i Opiek Sanitarnych Gminnych na posiedzenie wspólne, odbyć się mające 22 maja 1915 roku w Siedlcach w gmachu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego o godzinie 10 rano. Na posiedzeniu tem omówione będą następujące sprawy:

- 1) Stan funduszków Komitetu Powiatowego w towarach i gotowiźnie.
- 2) Stan zdrowotny powiatu i środki konieczne do jego poprawy.
- 3) Działalność Komitetów Gminnych w sprawach pomocy rodzinom powołanych na wojnę i protokółowania szkód i strat, ponoszonych w obecnych czasach przez gospodarzy.
- 4) Działalność opiek sanitarnych gminnych.
- 5) Sprawa ochronek dla przychodnich dzieci i nauki w nich.
- 6) Wnioski obecnych.

Uprzejmie prosimy, aby każda gmina przysłała swoich przedstawicieli w jak najliczniejszym gronie. Po zatem obecność każdego obywatela, interesującego się sprawami publicznymi jest bardzo na posiedzeniu naszym pożądana.

Z poważaniem
Prezes *IGNACY HUMNICKI*
Członek-Sekretarz *A. Chrzanowski*

Wskazówki dla Komitetów Sanitarnych Gminnych

w POWIECIE SIEDLECKIM

Komitet Sanitarny Komitetu Siedleckiego do uchwał swych, powziętych na posiedzeniu dn. 4 b.m. w obecności przedstawicieli Komitetów Gminnych, dodaje następujące wyjaśnienia i uwagi:

- 1) Komitety Gminne winny zwrócić baczną uwagę na stan studzien w Gminie. Warunkom zdrowotnym odpowiadać może tylko taka studnia, do której nie dostają się przez przesączanie opady, ani żadne ścieki i z której woda czerpaną jest zawsze naczyniem czystym. Studnia ma zatem posiadać ocembrowanie szczelne, cementowe lub drewniane, lecz ze zdrowych i dobrze dopasowanych bali ułożone; wiadro do czerpania wody ma być okute żelazem na krzyż tak, by do innego użytku (np. do pojenia inwentarza) służyć nie mogło; nadto ma być przymocowane trwale do żorawia, lub cembrowiny, by usunąć potrzebę czerpania wody innymi naczyniami.

Grunt obok studni powinien być nieprzepuszczalny, a więc nawieziony gliną, oraz posiadać wyraźny spadek w kierunku od cembrowiny. Do stanu opisanego zaleca się doprowadzić studnie musowo w jak najkrótszym czasie. W celu zapewnienia możliwej czystości obok studzien należy zabronić pojenia inwentarza przy nich oraz prania bielizny. W razie konieczności do celów tych przeznaczać studnie osobne, z których woda do picia i gotowania używaną nie będzie.

Nieprzydatność wody do picia i kuchni stwierdzić można doraźnie, jeżeli woda, nalana do przezroczystej szklanki, wykazu-

je zabarwienie, zawiera obce ciała i męty, a po wylaniu ze szklanki pozostawia w niej przykry zapach.

Studnie z wodą taką, o ile się nie da usunąć ich braków przez dokładne wyczyszczenie dna, reparację cembrowiny i zabezpieczenie od ścieków, powinny być zasypane.

- 2) Śmietniki, nawóz, kałuże z gnojówką w pobliżu mieszkań w razie ocieplenia się powietrza staną się rozsadnikami chorób. Komitety Gminne winny dopilnować, aby z chwilą pierwszej odwilży podwórza gospodarskie dokładnie oczyszczone, zeszkrobane i osuszone zostały.

- 3) Ustępy, o ile się we wsi lub folwarku znajdują, mają być możliwie często porządkowane, a skrzynki pod nimi, lub doły wapnem niegaszonym przesypane.

Baczną uwagę należy zwrócić na odzwyczajenie ludności od pozostawiania odchodów w pobliżu mieszkań i zabudowań gospodarskich.

Zalecać można w tym celu kopanie dołów, lub rowków głębokich na 1-1 1/2 łokcia w pewnej od zabudowań odległości; rowki te co dni kilka zasypywać ziemią i nowymi zastępować należy.

W razie wybuchu epidemii sposób powyższy musi być zastosowany bezwzględnie, przy czym odchody mają być przesypane wapnem, oraz przykrywane ziemią niezwłocznie.

- 4) Komitety Gminne powinny sprawdzić, czy już obecnie nie panują w Gminie choroby zakaźne, i jakie, a w razie ujawnienia ich niezwłocznie zawiadomić Komitet Powiatowy oraz lekarza Powiatu Siedleckiego W-go I. Malużycznego (Siedlce, Ogrodowa Nr 15).

- 5) W każdej wsi, możliwie na jej krańcu, należy wybrać dwa domy w stanie zadawalnym, dość obszerne, które można by użyć na szpital i odosobnienie osób co do zdrowia niepewnych. W razie wybuchu epidemii, domy te na cel powyższy za opłatą wynajętymi będą, mieszkańcy zaś ich muszą się usunąć, o czym ich Komitet Gminny już obecnie wyraźnie zawiadomić i uprzedzić powinien.
- 6) Komitet Gminny winien dokładnie wyjaśniać ludności cel, znaczenie i ko-

nieczność swoich zarządzeń, wprowadzać je zaś w życie rozważnie, lecz z całą stanowczością. Ufać można, że w tych warunkach nigdy się z oporem i nieposłuszeństwem nie spotka. Gdyby jednak, niestety, stać się miało inaczej, Komitetowi Gminnemu służy prawo sporządzania protokółów, które, po złożeniu ich Władzy Powiatowej, surową karę administracyjną na winnych za sobą pociągną.

KOMITET SANITARNY
POWIATU SIEDLECKIEGO

Komitet Obywatelski 1915 r.

Wspomnienia z okupacji niemieckiej

fragmenty

Już 20-go czerwca 1915 r. Gubernator Lubelski kategorycznie zarządza ewakuację ludności cywilnej płci męskiej z całej Lubelszczyzny. Przeciw takiemu zarządzeniu powstaje bardzo silna opozycja, idą skargi do wyższych władz cywilnych i wojskowych. W tej samej sprawie również komitet Obywatelski powiatu siedleckiego na zjeździe w dniu 6 lipca 1915 r. na wniosek złożony przez Dyrektora Franciszka Godlewskiego – na skutek referatu adwokata Aleksego Chrzanowskiego – jednogłośnie postanawia: „nie opuszczać siedzib naszych, nie ustąpić przed niebezpieczeństwem wojsk niemieckich lub autriackich” i – „a tylko wyraźne bezwzględne rozporządzenie władz administracyjnych lub wojskowych rosyjskich zniewoli nas do opuszczenia stron rodzinnych i naszych warsztatów pracy”. Wkrótce następuje odwołanie przez władze rosyjskie wydanego poprzednio rozporządzenia o przymusowej ewakuacji ludności cywilnej, a więc i w pewnym stopniu następuje także uspokojenie wśród ludności polskiej tej dzielnicy. (...)

I znowu noc inna – z dnia 11 na 12 sierpnia 1915 roku, jasna, pełna grozy i ognia, pełna rabunków – ostatnich odchodzących kozaków, pełna palonych stogów zboża i siana, palonych budynków wiejskich i miejskich – dokoła – daleko i blisko. Resztki wojsk rosyjskich ustępujących podpalają budynek murowany stacji kolejowej, piekarnie wojskowe za stacją, dwie budki drewniane na plkacu wojskowym, most drewniany na rzece Muchawce na Roskoszy pod Siedlcami. Na więcej – czasu podobno nie było. (...)

Przez tę noc pamiętną pełnili dyżur w Magistracie z ramienia Komitetu Obywatelskiego Panowie: Bronisław Brodziński, Aleksy Chrzanowski i Adolf Ganewol-Ganiewski. Im przypadło w udziale w tych pierwszych godzinach reprezentować miasto, przyjąć tych pierwszych okupantów niemieckich. (...)

Dnia 12 sierpnia 1915 r. niemiecką komendanturę wojskową w mieście objął chwilowo pułkownik Falkenhahn. Zaś w parę dni potem zjechał do miasta Dowódca frontu W. ks. Leopold Bawarski, który tu pozostaje przez parę tygodni i mieszka w gmachu Dyrekcji Ziemskiej Kredytowej.

Pierwszym nakazem wojsk niemieckich był nakaz odbudowania w ciągu 24 godzin zniszczonego przez wojska rosyjskie mostu na Muchawce na Roskoszy pod Siedlcami. Most ten został odbudowany pod kierunkiem inżyniera niemieckiego na koszt miasta, co wyniosło według podpisanych przez tegoż inżyniera rachunków sumę 2240 rb. 59 kop. czyli ok. 3000 mk.

Już na drugi dzień po wejściu Niemców do miasta zostały rozlepione na słupach następujące rozporządzenia: 1) o składaniu broni w Magistracie przez mieszkańców miasta w ciągu 24 godz.; 2) o godzinach policyjnych, według których nie wolno było mieszkańcom chodzić po mieście od godz. 8-ej wieczorem do 5-ej rano; 3) o zameldowaniu się w biurze Magistratu wszystkich rezerwistów i żołnierzy czynnej armii rosyjskiej, znajdujących się w mieście i okolicy. Naturalnie wszystko pod karą – pieniężną albo więzienia – albo obu razem.

Magistrat w tym czasie – to tylko gmach dawny zajęty obecnie przez Komitet Obywatelski, który powstał zaraz po wybuchu wojny w roku 1914 pod przewodnictwem księdza kanonika Scipio del Campo. Komitet jest podzielony na wiele sekcji, jak np. żywnościowa, zapomogowa, sanitarna, oświaty, dostaw i robót nakazanych, każda z przewodniczącym na czele. Na czele sekcji miejskiej – w zastępstwie ewakuowanego prezydenta miasta, stoi adwokat Brodziński. Komitet organizuje Straż Obywatelską, wkrótce przekształconą w Milicję miejską, najpierw z Wacławem Raczyńskim na czele, a wkrótce potem z Antonim Piesiewiczem, który pracuje jako Komendant Milicji i nadal jeszcze przez długi szereg miesięcy. Straż ogniową organizuje Józef Kornacewicz. Jednym słowem wszystkie odcinki gospodarki miejskiej i bezpieczeństwa publicznego zostały zorganizowane do pracy ciężkiej w tym niezwykle trudnym okresie wojennym. To jeszcze nie wszystko. Bowiem Komitet Obywatelski – jeden jedyny – ma tu w mieście obowiązki wszystkie inne, wypływające z nieobecności wszystkich wogóle władz dotychczasowych rosyjskich, zanim życie powoli nie wróci do jakiejś takiej normy.

Komitet Obywatelski ma więc za zadanie dać dach nad głową i choć trochę pożywienia licznej uciekinierom z innych miejsc zagrożonych lub zrujnowanych przez wojnę, zanim nie wrócą kiedyś do swoich domów rodzinnych po przejściu wielkiej fali wojsk obu stron walczących ze sobą¹. Komitet Obywatelski ma za zadanie także zająć się losem wszystkich pozostałych w mieście bez jakichkolwiek zasiłków – emerytów państwowych i miejskich, rezerwistów z rodzinami – bez mężów i ojców, oraz tak licznych nadmiernie w owych czasach przełomowych mieszkańców – bez jakichkolwiek środków do życia i bez pracy.

¹ Jeszcze w lutym 1916 r. w Siedlcach przebywało około 1000 bezdomnych uciekinierów z Brześcia litewskiego.

Komitet Obywatelski już w pierwszych godzinach po wejściu Niemców do miasta musi przyjąć do miejskich szpitali nadmierne ilości chorych i rannych, choć miejsca i dla połowy kandydatów w szpitalach nie starczyło, choć szpital Najświętszej Marii Panny pozostał bez personelu, czyli bez intendenta, bez felczera, bez sióstr, ewakuowanych do Rosji.

Komitet Obywatelski ma zająć się ulokowaniem i wyżywieniem wielkich mas jeńców rosyjskich, wziętych przez Niemców do niewoli, zanim ich dalsze losy nie zostaną zdecydowane i zanim nie zostaną zesłani w głąb Niemiec.

Komitet Obywatelski jest także jedyną instytucją, która musi te wielkie masy wojsk niemieckich, przechodzących przez nasze miasto, zaopatrzyć we wszystko, czego zażądata, która musi władze okupacyjne wojskowe zakwaterować, kwatery i biura – umeblować, zaopatrzyć mieszkania i biura we wszystkie niezbędne, a często i zbędne przedmioty, wszystkie te lokale oświetlić, z czasem także je opalić itd. (...)

W związku z powyższymi żądaniami Komendantury pozostaje odezwa Komitetu Obywatelskiego (niestety ani żądania na piśmie nie znalazłam, ani odezwy Komitetu do ludności, ale fakt ten na pewno niejeden z mieszkańców pamięta do dziś dobrze), do mieszkańców miasta, aby każdy dom w mieście oddał do Magistratu bądź kołdrę, bądź poduszkę, bądź siennik – na użytek wojsk okupacyjnych. Bo wiem Komitet nie jest w stanie zakupić tak dużej ilości żądanej pościeli, ani też nawet nie znalazłby w mieście we wszystkich polskich i żydowskich sklepach – odpowiednich zapasów.

Ta mała garstka przytoczonych powyżej nakazów mówi nam chyba aż nadto wyraźnie o tym, jak ciężkie zadanie miał do wykonania Komitet Obywatelski w Siedlcach – przez cały czas jego trwania w naszym mieście. Dodajmy do tego, że te same nakazy z małymi odmianami miały wtedy wszystkie Komitety Obywatelskie we wszystkich okupowanych miastach polskich. Możemy podkreślić chyba tylko tę jedną różnicę: im dalej było od Warszawy, im dalej było na głuchą wieś, tym był system ostrzejszy, tym była obrona słabsza.

W tym samym czasie tam w Warszawie Jenerał Gubernator von Beseler, jako najsza najwyższa władza wojskowa wydaje dla okupacji niemieckiej, poczynając już od pierwszych tygodni, a kończąc dopiero wraz ze swoim ustąpieniem z ziem polskich kiedyś z czasem, nieskończoną ilość rozporządzeń większej i mniejszej wagi. (...)

W dniu 4 listopada odbywa się ostatnie zebranie Komitetu Obywatelskiego m. Siedlec, zwołane z rozkazu naczelnika powiatu w celu przedstawienia kandydatów do samorządu miejskiego na podstawie regulaminu prowizorycznego, wydanego przez Feldmarszałka Hindenburga. Przedstawieni na zebraniu – na II Burmistrza Stefan Sołtykowski, na ławników: Aleksy Chrzanowski, Apolinary Hartglas, Nuchim Weintraub² i Aleksander Wilczyński uzyskują zatwierdzenie Naczelnika powiatu.

---

² Weintraub został zwolniony przez powiat ze stanowiska ławnika – na skutek własnej prośby – w czerwcu 1916 r. Jego miejsce zajął Dr Maurycy Szejn, który na tym stanowisku pracował aż do 1919 roku.

Dnia 19 listopada 1915 r. otwiera Magistrat i Radę miejską w obecności przedstawicieli władz niemieckich, z Gubernatorem na czele – Naczelnik powiatu³. Na Prezesa Rady został powołany ks. kanonik Scipio del Campo, na zastępcę – dr Maurycy Szein, na sekretarza – Jerzy Rudnicki. Po rezygnacji ks. kanonika z godności prezesa, został powołany na jego miejsce Bronisław Brodziński. W tym miejscu jeszcze należy zaznaczyć, że od pracy w zarządzie miejskim, jak i w Radzie nikt uchylić się nie mógł – pod groźbą kary. Wybór powyższy uzyskał zatwierdzenie władz.

Temu to nowemu zarządowi naszego miasta przekazał Komitet Obywatelski protokólnie swoje liczne i uciążliwe czynności w dniu 18 listopada 1915 roku oraz rachunki z dochodów i wydatków miejskich za czas swojej działalności. Według zestawienia tych rachunków za czas od dnia 12 sierpnia do dnia 19 listopada, t.j. przez 3 miesiące i jeden tydzień spotykamy tylko nieliczne pozycje dochodowe, natomiast suma ogólna wydatków przez ten krótki okres czasu wynosiła 37.606 rb. I 65 kop. Zatem nowy Zarząd Magistratu przejął w swoje ręce gospodarkę miejską – już od pierwszego dnia w stanie wysokiego deficytu: otrzymał gotówkę w kasie miejskiej 323 rb. 29 kop., otrzymał pewną ilość zapasów żywnościowych, zgromadzonych w składach sekcji żywnościowej na te najcięższe dni, w których w handlu panował chaos i niepewność – z rynku żywność uciekła po prostu – na sumę 4598 rb. 89 kop.⁴; oraz otrzymał – obowiązek spłacenia Komitetowi Obywatelskiemu m. Siedlec, chrześcijańskiemu i żydowskiemu⁵ długów w sumie 24.019 rb. 39 kop., a także obowiązek pokrycia wydatków za leczenie jeńców rosyjskich w szpitalu żydowskim w sumie 1090 rb 60 kop.⁶. Na spłacenie tych długów przez miasto czekały oba Komitety, których zadaniem było w pierwszym rzędzie przychodzenie biednym mieszkańcom miasta z pomocą; czekał szpital żydowski, którego jedynym zadaniem było przecież leczenie chorych – mieszkańców siedleckich.

I oto w tak nienormalnych warunkach pod każdym względem nowy zarząd miasta Siedlec winien był prowadzić gospodarkę miejską, winien był – pracować dla obywateli swojego miasta i dla okupantów niemieckich, bo – „to przecie była wojna”, jak nam to wtedy powtarzano ciągle – bez końca.

Anna Kuć-Staniszevska

³ Sejmik powiatowy siedlecki został otwarty uroczystie przez władze niemieckie dnia 12 lipca 1916 r. – Na tym posiedzeniu została wybrana Komisja, celem omówienia wstępnych prac do – „ustanowić się mającego etatu powiatowego na rok 1916”. Sejmik składał się z 3 kurii: 6 delegatów większej własności, 6 włościan i 6 delegatów miasta, mianowanych przez Szefa Administracji.

⁴ Zapasy te były np. cukier, sól, pieprz, makaron, zapałki, kartofle, kapusta i t.p. Z tych zapasów Sekcja żywnościowa wydawała do niektórych sklepów ograniczone ilości na sprzedaż dla ludności miejskiej.

⁵ Dnia 21 stycznia 1916 r. zamyka swoje czynności Komitet Obywatelski Powiatowy. Jego miejsce zajmuje „Rada Opiekuńcza powiatowa” pod przewodnictwem P. Józefa Helbicha. Miejsce Komitetu Obyw. Miejskiego zajmuje „Rada Opiekuńcza miejska” z adwokatem Andrzejem Dyżewskim, a potem Dyrektorem T. Urbańskim na czele.

⁶ Leczenie chorych i rannych żołnierzy w szpitalu miejskim Najświętszej Marii Panny kosztowało miasto sumę 1256 rb. 85 kop.

Od Redakcji

W materiałach zachowano oryginalną pisownię (w tym błędy ortograficzne). Jeśli chodzi o daty, to trzeba pamiętać, że mogą tu występować różnice wynikające z różnic pomiędzy kalendarzem gregoriańskim a używanym wówczas w Rosji kalendarzem juliańskim (stąd przy niektórych wydarzeniach podawane są daty podwójne).

Materiały w publikacji, które są jedynie zachętą do dalszych poszukiwań, pochodzą z pisma „Głos Podlasia” z lat 1914-1915, zasobów Archiwum Akt Nowych w Warszawie oraz z wydanej w roku 1939 publikacji Anny Kuć-Staniszwskiej „Wspomnienia z okupacji niemieckiej 1915-1918. Na podstawie urzędowych dokumentów”.

Przygotowując kalendarium wykorzystano następujące publikacje: Krzysztof Latawiec, „Ewakuacja cywilnej administracji ogólnej szczebla powiatowego z guberni lubelskiej latem 1915 roku”, w: *Wschodni Rocznik Humanistyczny* 1/2004, Edward Kołodziej, „Komitety obywatelskie na Lubelszczyźnie i Podlasiu w latach 1914-1915”, w: *Radzyński Rocznik Humanistyczny* 2/2002, Zbigniew Siemak, „Straż Obywatelska i Milicja Miejska w Siedlcach w czasie I wojny światowej”, w: *Szkice Podlaskie* 9/2001.

Czy w twojej miejscowości w czasie I wojny światowej działał Komitet Obywatelski? Budujemy zasób informacji o tamtych wydarzeniach, czy możesz pomóc?

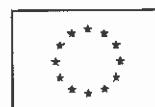
Więcej na komitetyobywatelskie.pl

Piotr Frączak
Dorota Matejczyk

KAPITAŁ LUDZKI
CZŁOWIEK – NAJLEPSZA INWESTYCJA

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Materiały opracowano w ramach projektu „Ośrodek Wspierania Ekonomii Społecznej w subregionie siedleckim” współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego.

FRSO